

Vinohradníci a vinohradníctvo v mestách pod Malými Karpatmi / Katarína Popelková.

In *Mestá a dediny pod Malými Karpatmi : etnologické štúdie* / Editori Oľga Danglová, Juraj Zajonc. - Bratislava : Ústav etnológie SAV, 2007. - ISBN 978-80-88997-39-9. - S. 45-81.

MESTÁ A DEDINY POD MALÝMI KARPATMI

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE

Editori

Oľga Danglová
Juraj Zajonc

Bratislava 2007

Publikácia vyšla s finančnou podporou Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva SR a Slovenskej akadémie vied VEGA, projekt č. 2/5104/25 „Miestny a regionálny rozvoj v kontexte európskej integrácie“.

Recenzenti: PhDr. Peter Slavkovský, DrSc.
Mgr. Mária Strussová, CSc.

© Zuzana Beňušková, Zuzana Búriková, Oľga Danglová, Katarína Nováková, Katarína Popelková, Juraj Zajonc

Tlač: Zing Print, Bratislava 2007

ISBN: 978-80-88997-39-9

Obsah

Úvod	5
Oľga Danglová Poľnohospodárstvo, poľnohospodári v dynamike vývoja malokarpatského regiónu	13
Katarína Popelková Vinohradníci a vinohradníctvo v mestách pod Malými Karpatmi	45
Zuzana Beňušková Vplyv urbanizácie na lokálne spoločenstvo obce Limbach	83
Zuzana Búriková Hypermarkety v Pezinku	121
Katarína Nováková Vinohradnícka kultúra a vinohradníci pod Malými Karpatmi po roku 1989 (Na príklade vybraných obcí malokarpatskej vinohradníckej oblasti)	149
Juraj Zajonc Miestna kultúra a spoločenský život obcí pod Malými Karpatmi v postsocialistickej transformácii	181
Summary	219
Literatúra - pramene - zdroje	225
O autoroch	237

Katarína Popelková

Vinohradníci a vinohradníctvo v mestách pod Malými Karpatmi

Úvod

Etnologická reflexia procesov sprevádzajúcich postsocialistickú transformáciu Slovenska predstavuje možnosť skúmať vzťahy na mikroúrovni spoločnosti prostredníctvom popisu každodenného diania. Smeruje k porozumeniu sociálnych mechanizmov vo fungovaní lokálne obmedzených javov a je predpokladom všeobecnejšej interpretácie. V problematike bariér a perspektív lokálneho a regionálneho rozvoja Slovenska prechádzajúcom postsocialistickou transformáciou neoveruje vopred stanovené rozvojové predpoklady jednotlivých území. V konkrétnych situáciách a javoch sprevádzajúcich transformáciu hľadá vnútornú sociálnu logiku, ktorá môže priebeh transformácie ovplyvňovať. Vyplýva z lokálneho usporiadania sociálneho sveta a odráža väzby s procesmi vyššej úrovne.

Hoci transformácia kultúry prebieha nepretržite, najvýraznejšie ju vnímame v obdobiach po zásadných spoločenských zlomoch, kedy modifikácie jej štruktúry často vystupujú ako zreteľná zmena. Pri etnologickom skúmaní vybraného javu môže rozsah, hĺbku a kvalitu dôsledkov sociálnej zmeny, ktorá zasiahla celú spoločnosť, odhaliť jeho zmapovanie v aktuálnom kontexte na mikroúrovni. Uplatnenie historickej perspektívy v analýze potom znamená, že sa aktuálny stav javu interpretuje pomocou poznatkov o situáciách, ktoré zmene predchádzali a mohli ovplyvniť jeho súčasnú dynamiku a podoby. Cieľom takto postavenej etnologickej analýzy nie je odhalovanie akýchsi prvotných koreňov zmien častí kultúry alebo deskripcia na seba nadväzujúcich odlišných stavov. Poznávacím cieľom je porozumieť vzťahom v skúmanom prostredí cez horizontálne a vertikálne súvislosti, ktoré zachytená podoba študovaného javu dnes vykazuje. Ak sa takýto postup zvolí pri štúdiu javu, ktorý je v skúmanom prostredí v časovom horizonte kontinuálne

---

prítomný ako relevantná súčasť každodennej kultúry, prináša poznanie rysov dynamiky jeho premien poznatky aj o všeobecnejších mechanizmoch fungovania lokálnych sociálnych vzťahov.

Predmetom tejto štúdie je sledovanie vinohradníctva ako jednej z ekonomických a kultúrnych charakteristík sídel nachádzajúcich sa území priliehajúcom k juhovýchodným úpätiám pohoria Malé Karpaty. Toto špecializované odvetvie poľnohospodárstva sa tu v priaznivých prírodných a pôdnych podmienkach kontinuálne rozvíja od stredoveku. Poznačilo podobu tunajšej krajiny a podmienilo ekonomický rozvoj sídel. Na páse územia siahajúcom od mesta Bratislava po mesto Smolenice ovplyvňuje každodenný život obyvateľstva a spolupôsobilo pri formovaní viacerých spoločných kultúrnych charakteristík. Pri používaní termínu vinohradníctvo vychádzam jednak z jeho vymedzenia v oblasti etnografie a historiografie, ktoré ho skúmajú ako kultúrno-historický jav (Kazimír 1986, Drábiková 1989), jednak z jeho miestneho používania. V bežnom lokálnom diskurze sa termín vinohradníctvo vyskytuje ako všeobecnejší a komunikuje sa v širokom zmysle – odvetvie sa nazýva vinohradníctvo a jeho predstavitelia vinohradníci, hovorí sa o vinohradníckej tradícii, o vinohradníckych mestách atď. A to aj napriek tomu, že sa dnes, v procese obnovy súkromného podnikania, začína označenie pojmov špecifikovať na vinohradníctvo a vinárstvo, teda rozlišovať pestovanie hrozna a výroba vína.¹ Zameriavam sa na procesy a javy ktoré podmieňujú vývoj vinohradníctva v urbánnom prostredí skúmanej oblasti, a to v mestách Modra a Pezinok. Pretože v týchto dvoch mestách je pestovanie hrozna a výroba vína črtou sprevádzajúcou ich vývoj už niekoľko storočí, vychádzam z predpokladu, že ako súčasť lokálnej kultúry vykazuje väzby nielen na oblasť ekonomiky,

---

¹ Termín vinohradníctvo v užšom zmysle označuje výrobu prvotnej suroviny na víno, teda pestovanie hrozna, zatiaľ čo pod pojmom vinárstvo sa rozumie samotná výroba vína. Takto sa termíny rozlišujú aj v jazyku legislatívy a pri špecifikácii zamerania podnikania. Podľa dnes platného Zákona o vinohradníctve a vinárstve je *vinohradníctvo* súhrnom činností zameraných na pestovanie viniča... a... *vinohradník* fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá pestuje vinič, vyrába alebo uvádza na trh hrozno..., vysádza a ošetruje vinohrady. *Vinárstvo* je súhrn činností zameraných na spracovanie hrozna na víno, jeho ošetrovanie, nakladanie s ním a na jeho uvádzanie na trh, *vinár* je fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá vyrába a uvádza na trh vinárske výrobky (Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 182/2005 Zb., § 2, odseky 1, 22, 23, 24).

---

ale korešponduje aj so sociálnym dianím. Javy sprevádzajúce postsocialistickú transformáciu vinohradníctva preto interpretujem v rovine lokálnych spoločenských vzťahov. Nesústredujem sa na zhromažďovanie podrobných objektívnych informácií a kvantitatívnych údajov o mestskom malokarpatskom vinohradníctve v období transformácie. Snažím sa predovšetkým postihnúť jeho črty z roviny individuálnej, z pohľadu priamych aktérov diania súvisiaceho s vinohradníctvom ako i tých, ktorí ho vnímajú iba preto, že v skúmaných mestách je súčasťou každodennosti.

Môj empirický materiál tvoria výsledky niekoľkoročného archívneho výskumu orientovaného na štúdium prejavov vinohradníctva a pozíciu jeho predstaviteľov v živote miest v priebehu 20. storočia. Ich prostredníctvom som získala predstavu o pozícii vinohradníkov predovšetkým v sociálnej štruktúre miest v 1. polovici 20. storočia a o podmienkach, ktoré rámcovali premeny odvetvia a skupiny jeho nositeľov v Pezinku, Modre, ale aj viacerých okolitých obciach v 50. a 60. rokoch. Druhú časť môjho materiálu tvoria záznamy hĺbkových rozhovorov s obyvateľmi, ktoré predstavujú ich obraz minulosti a súčasnosti vinohradníctva v živote miest. Ďalšími zdrojmi mojej štúdie sú poznatky z neformálnych rozhovorov so súčasnými vinohradníckymi podnikateľmi a účastníkmi rôznych spoločenských podujatí, výskumné denníky z neúčastnených pozorovaní diania v mestách, fotografická dokumentácia, výsledky sledovania lokálnej tlače, reklamných materiálov a internetových stránok.

Hoci predmet výskumu som sledovala v dvoch lokalitách, svoj výklad podávam problémovo, nie delený podľa miest. Snažím sa postihnúť znaky, ktoré majú spoločné, práve preto, že obe majú popri iných svojich charakteristikách v súčasnosti aj významnú vinohradnícku črtu. V snahe zmapovať pozíciu vinohradníctva a vinohradníkov v Modre a Pezinku a vysvetliť úlohu, ktorú zohrávajú v lokálnom a regionálnom rozvoji v období postsocialistickej transformácie, som sa zamerala na preskúmanie niekoľkých rysov tejto pomerne širokej problematiky.

1. S cieľom odhaliť význam vinohradníctva v mestách sa pokúšam priblížiť okolnosti jeho vývoja za uplynulé storočie a predstaviť jeho dnešnú ekonomickú a sociálnu bázu. Naznačujem kontúry a zloženie súčasnej skupiny pestovateľov hrozna a výrobcov vína.

---

2. V každodennom diani a vonkajšej podobe miest mapujem prejavy, ktoré s vinohradníctvom súvisia a navonok dokladajú jeho prítomnosť v oboch lokalitách. Zameriavam sa aj na inštitucionalizované podoby vyjadrenia spoločných záujmov skupiny vinohradníckych podnikateľov a jej nepriame či formalizované presahy do iných sfér života miest, stratégie a praktiky, ktoré jeho predstavitelia volia v procese svojej spoločenskej a ekonomickej emancipácie. Všímam si väzby na vinohradnícke kultúrne tradície a využívanie reprezentácií minulosti v miestnom vinohradníckom diskurze.

3. Popis vinohradníckych slávností, ktoré sa v súčasnosti v mestách konajú a ktorých hlavnou charakteristikou je väzba na vinohradníctvo, slúži v tejto štúdií ako priestor na analýzu presahov regionálnych a globálnych obsahov do lokálnej sféry.

V závere sa pokúšam sumarizovať svoje poznatky o aktuálnom stave vinohradníctva v malokarpatských mestách a z etnologickej perspektívy posúdiť otázky súvisiace s jeho úlohou v miestnom a regionálnom rozvoji.

Mestské vinohradníctvo a procesy transformácie

V každom z miest – okresnom meste Pezinok, ktoré má 22 000 obyvateľov, i v susednej osemtisícovej Modre – sa dnes pestuje hrozno asi na 800 ha pôdy pokrytej vinicami, pričom sa využívajú priaznivé prírodné podmienky úpäť pohoria. V oblasti pestovania hrozna, výroby a predaja vína tu podniká niekoľko desiatok menších i väčších, väčšinou nových firiem, ktoré jestvujú necelé dve desaťročia. Do roku 1989 bolo vlastníctvo pôdy i súkromné podnikanie zakázané a tunajšie vinohradníctvo súčasťou veľkokapacitnej socialistickej poľnohospodárskej výroby. Pestovaním hrozna sa zaoberali jednotné roľnícke družstvá, výroba a obchod s vínom boli predmetom činnosti štátnych vinárskych závodov.

Dnešný kvantitatívny rozsah, ktorý vinohradníctvo dosahuje v ekonomike skúmaných miest, možno preto popísať ako priamy výsledok vývoja v období postsocialistickej transformácie. Pri etnologickej interpretácii, ktorá sa zameriava predovšetkým na pochopenie sociálnych vzťahov v prostredí skúmaného javu, využívam okrem synchrónneho rezu, opierajúceho sa o rozhovory a pozorovania aktuálneho diania, aj analýzu vybraných otázok v kontinuitnej per-

spektíve. Opieram sa predovšetkým o vlastné archívne výskumy, špecifikované na obdobie prvých desaťročí 20. storočia, desaťročie nasledujúce po komunistickom prevrate v roku 1948 a obdobie po roku 1989 do súčasnosti.

Príchod cisára na koni k tribúne na námestí v Modre.

Súčasťou osláv 400. výročia získania slobodného kráľovského mesta (1607) bol sprievod a dramatizovaný kostýmový výjav z aktu udelenia výsad cisárom Ferdinandom II. Foto: K. Popelková; 29. 9. 2007.

Dnešné vinohradníctvo nadväzuje na viacstoročnú pestovateľskú tradíciu v celom príľahlom regióne, ktorá v mestách od stredoveku dominovala nad inými poľnohospodárskymi aktivitami.² Vý-

² Oblasť je priestorom, kde sa na Slovensku vyšpecifikoval mestský typ vinohradníctva (Drábiková 1989: 39 a n.) ako dominantné zamestnanie časti mestského obyvateľstva, charakterizované pestovaním hrozna a výrobou vína určeného na predaj. Víno tu bolo produktom určeným na trh, spracovávalo a uchovávalo sa v špecificky na tento účel vytváraných priestoroch priamo v domoch majiteľov viníc. Mestský typ vinohradníctva ovplyvnil architektúru domov i vonkajšiu podobu sídel, svojou

roba vína a obchod s ním umožnili popri rozvoji remesiel obyvateľom oboch pôvodne roľníckych osád postupne nadobúdať viaceré feudálne výhody. Pri vytváraní ich mestských spoločností, charakterizovaných majetkovou, profesionálnou, a konfesionálnou diferenciáciou, spolupôsobili aj etnicky odlišné prvky, importované do slovenského prostredia prostredníctvom niekoľkých vln nemeckých kolonizácií. V 1. polovici 17. storočia, v období najväčšieho rozkvetu tunajšieho vinohradníctva získali Modra i Pezinok od uhorských panovníkov privilegované postavenie slobodných kráľovských miest (1607 a 1647). Tunajšie víno bolo žiadaným obchodným artiklom nielen na území Uhorska, ale aj v susedných európskych krajinách. Tento fakt podmienil upevnenie právnych rámcov vinohradníctva a inštitucionalizáciu ekonomických a sociálnych mechanizmov spojených v rámci miest s týmto odvetvím. Stalo sa bázou pre vznik skupiny privilegovaných mešťanov, ktorí obchodovali s vínom, pričom na ručné obrábanie vinohradov a zber hrozna využívali námedznú prácu príslušníkov najnižšej vrstvy miestneho obyvateľstva. Ako dôsledok zmien na zahraničných trhoch, rastúcej neefektívnosti a poklesu konkurencieschopnosti začalo od 18. storočia postupne stagnovať. Počet tých vinohradníkov, ktorí uživilí svoje rodiny výlučne z obrábania vlastných viníc a predaja vína, klesal. Napriek tomu držiteľov viníc pribúdalo, pričom sa ich výmera na jedného majiteľa zmenšovala. Ako zdroj obživy sa vinohradníctvo stále častejšie kombinovalo s rozvíjajúcim sa remeslom, neskôr, s rozvojom kapitalistických vzťahov, so živnosťami a predovšetkým robotníckym zamestnaním.³ Keď sa koncom 19. storočia začali v mestách prejavovať dôsledky rozsiahlej nákazy viniča fyloxérou, ktorá zasiahla širokú európsku vinohradnícku produkčnú oblasť, tunajšie vinohradníctvo vstúpilo do ďalšej úpadkovej fázy. Úsilie chorobu zastaviť uplatňovaním chemickej ochrany bolo neúspešné a vyhynuté vinohrady sa vo veľkom rozsahu museli vysádzať nanovo.

orientáciou na trh podmienil špecifickú pozíciu odvetvia na pomedzí poľnohospodárskeho zamestnania a remesla, resp. slobodného podnikania. V mestách sa na báze špecifických vinohradníckych ekonomických aktivít vytvorila skupina samostatných vinohradníkov ako súčasť urbánnej strednej vrstvy (Popelková 1999).

³ Podrobnú historiografickú analýzu priebehu tohto procesu na príklade mesta Modra pozri Žudel – Dubovský a kol. 2006: 132–158, 236–247. Rozbor hospodárskeho života v Pezinku pozri Dubovský – Žudel 1982: 56 a n., 112 a n.

V skúmaných mestách tvorilo však aj v prvých desaťročiach 20. storočia toto odvetvie hospodárstva hlavný zdroj prosperity obyvateľstva. Obe si vďaka tomu udržiavali poľnohospodársky charakter, čo sa prejavovalo v kultúre i v osobitých modalitách spoločenského života. Okrem iných črt sa vtedy mestá začali odlišovať mierou závislosti ich ekonomiky na vinohradníctve. V Modre stále živilo väčšinu obyvateľstva,⁴ v Pezinku, kde bola hospodárska štruktúra pestrejšia, jeho význam zatlačali viaceré rozvinuté živnosti a drobné výrobné podniky, ako aj práca v miestnej tehelni a pri železnici. Od 40. rokov 19. storočia čerpal Pezinok pri svojom rozvoji z pozície na hlavnom železničnom ťahu a výhody plynúce z moderného dopravného spojenia využívali aj miestni obchodníci s vínom. Na rozdiel od modranských nemuseli tovar ďaleko dopravovať konskými povozmi.⁵

Rozdrobené a podkapitalizované odvetvie, ktoré už v 19. storočí technologicky stagnovalo a malo odbytové problémy, prišlo po vzniku Československej republiky (1918) o trhy v južnej Európe. Modranské a pezinské víno sa mohlo predávať iba v hraniciach nového štátu, pričom producenti hrozna neschopní uplatniť sa na trhu s malým množstvom produktu prenechávali jeho finalizáciu na veľkoobchodníkov a krčmárov. Vyjadrením snahy malokarpatských vinohradníkov spoločne riešiť odbytové problémy a nebyť závislí na cenách, ktoré stanovovali obchodníci, sa stalo založenie *Slovenského vinohradníckeho družstva* v Pezinku. Pri svojom založení v roku 1936 malo 457 podielnikov, v roku 1948 ich bolo spolu 2101 (Dubovský – Žudel 1982: 123). Jeho cieľom bolo víno sústreďovať v spoločných skladoch a starať sa o jeho uplatnenie na trhu. Družstvo víno predávalo pružne podľa potrieb trhu a malých producentov ihneď vyplácalo. V Pezinskom zámku získalo priestory na spoločné uskladnenie vína a neskôr tu vybudovalo aj výrobný závod. Jeho členmi sa stali aj

---

⁴ V Modre až do polovice 20. storočia viac ako polovica obyvateľstva pracovala v poľnohospodárstve (Slavík 2006: 478) a väzba na dedičnú pôdu tu bola silná.

⁵ Od roku 1841 jazdil do Pezinka vlak z Bratislavy. Opačným smerom, do Trnavy, sa mohli jeho obyvatelia voziť od roku 1846 (Dubovský – Žudel 1982: 116). Opakované snahy magistrátu Modry (1890, 1896, 1918), ktorá zostala od najbližšej zastávky vlaku v Šenkviaciach vzdialená 5 km, o napojenie mesta na železničnú sieť zostali neúspešné (Žudel – Dubovský a kol. 2006: 243, 327).

---

viacerí modranskí vinohradníci a mesto Modra mu prenajalo mestskú pivnicu. Pôsobenie tohto subjektu vo sfére obchodu s vínom a ako inštitúcie vytvorenej na presadenie spoločných záujmov miestnych vinohradníkov skončilo po komunistickom prevrate v roku 1948.

Po tomto roku došlo k zlomu v postavení vinohradníctva v oboch mestských centrách. Všetka tunajšia poľnohospodárska pôda bola postupne jej majiteľom odobratá a pestovaním hrozna sa v ďalšom období zaoberali jednotné roľnícke družstvá. Obyvateľom miest zostali vinice v záhradách pri domoch, príp. možnosť pestovať hrozno na družstevných záhumienkoch. Vinohradníctvo sa stalo veľkokapacitným, centrálné plánovaným odvetvím poľnohospodárskej výroby. Výroba a obchod s vínom boli zoštatnené. Pôvodní majitelia viníc sa buď stali zamestnancami družstiev a robotníkmi na „cudzej“ pôde, alebo odišli do iných zamestnaní. Začali dochádzať za prácou mimo bydliska, svoje deti sa snažili profesionálne orientovať mimo poľnohospodárstva. Najstaršia generácia niekdajších hrđých vinohradníkov bola po komunistickom prevrate a v procese poštátňovania pôdy nútená sledovať rapidný úpadok vinohradníctva, zanedbávanie viníc v dôsledku nedostatku pracovných síl na družstvách i devastovanie kultúrnej krajiny v okolí svojich miest. V období po roku 1960, keď do poľnohospodárstva začali prúdiť štátne dotácie, prešlo malokarpatské vinohradníctvo zásadnými zmenami. V istom zmysle ich možno nazvať dlho očakávanou a potrebnou modernizáciou. Vykonalo sa sceľovanie drobných pozemkov a prebudovanie husto vysadených starých viníc – dovtedy odkázaných na ručné obrábanie – umožnilo používať mechanizáciu. Zásadným a nezvratným zásahom bolo na viacerých miestach zlikvidovanie vinohradov budovaných po spádnicí kopcov a vytvorenie terasovitej úpravy terénu. Pritom sa rozhrnuli valy kameňa, ktoré sa počas storočí nahromadili pri kultivácii pôdy. Obecne družstvá sa začali zlučovať s družstvami okolitých obcí do veľkých komplexov, ktoré obhospodarovali niekoľko tisíc hektárov pôdy. Výroba a uskladňovanie vína v pivniciach sa presunuli do moderných vinárskych závodov. Vo veľkom vyrábané víno, ktoré bolo dodávané do socialistickej obchodnej siete, strácalo svoje kvality i osobitosti dané pri tomto produkte adresnosťou pôvodu a výrobcu.

Kvalitatívne premeny silno zasiahli život a podobu miest. Nové generácie obyvateľov miest, ktoré stále niesli nálepku „vinohradnícke“, spoznávali a vyrastali v inom prostredí ako ich otcovia či dedovia.

Sociálno-ekonomické a kultúrne aspekty vinohradníctva sú v Modre i Pezinku prítomné viac či menej výrazne aj dnes, hoci od 50. rokov 20. storočia bola ich báza fakticky likvidovaná. Udalosti roka 1989 a návrat k liberálnej ekonomike obnovili po viacerých desaťročiach trvania socializmu podmienky pre slobodné podnikanie na súkromnej pôde. V súčasnosti sa v stále priaznivých prírodných a pôdnych podmienkach v katastri každého z miest dorába hrozno asi na 800 ha pôdy. Právny nárok na pôdu vznikol majiteľom a dedičom v reštitúciách po roku 1992. Vtedy ju bolo možné vybrať z družstiev, získať na ňu dispozičné právo, začať ju obrábať, prenajať alebo predať. Poštátnené a počas socializmu vybudované spracovateľské, výrobné a skladovacie kapacity prechádzali iba pomaly v procese privatizácie do súkromných rúk, komplikovane sa transformovali, príp. ešte dlho zostávali v majetku transformujúcich sa družstiev.

Zotrvačnosť mechanizmov socialistickej ekonomiky, ktoré pred rokom 1989 presahovali celý proces – od pestovanie základnej suroviny na výrobu vína po jeho realizáciu v obchodnej sieti – poznačili najcitlivejšie tých, ktorí svoju pôdu reštituovali ihneď po roku 1992 s podnikateľským zámerom. Socialistické štátom dotované vinohradnícke družstvá totiž medzičasom pôvodné hranice mnohých pozemkov zrušili. Vykonali nezvratné zmeny v podobe terénu. Vinohrady prispôbili na strojové obrábanie. Nechali spustnúť staré alebo vybuodovali nové vinice, prípadne celkom zmenili využitie pôvodne viničnej pôdy v chotári. Mnohí reštituanti nedisponovali žiadnou mechanizáciou, výrobnými technológiami. Chýbali im vhodné spracovateľské a skladové priestory. Hoci časť z nich bývala v zdedených mestských vinohradníckych domoch s pivnicami, otázne zostávalo získanie vstupného kapitálu i pracovných síl, keďže za uplynulé polstoročie sa potomkovia rodín vinohradníkov preorientovali na iné odbory činnosti. Postsocialistickú transformáciu teda problematizovalo okrem všeobecnej legislatívnej neistoty a

---

nevyjasnenosti vlastníckych a dispozičných práv k pôde i množstvo lokálnych a individuálnych faktorov.

Tieto bariéry alebo ich dôsledky spôsobili začiatkom 90. rokov 20. storočia v oboch mestách zanedbávanie viníc a výrazný úpadok vinohradníctva a vinárstva. O tom, že sa okolo roku 1995 začali stabilizovať, svedčí nielen produkcia kvalitných akostných vín oceňovaných na medzinárodných súťažiach, ale predovšetkým budovanie nových viníc. Termín vinár v lokálne známom kontexte vyjadruje fakt, že niekto vyrába víno a predáva ho pod svojou značkou. Tí, ktorí sú na trhu známi, sú zväčša komunikovaní ako vinári, pretože nie vždy je známe a pre ich podnikanie vlastne ani podstatné, či majú vlastné vinice, alebo hrozno nakupujú. V rozhovoroch so „zainteresovanými“ je však vždy prítomná ako hodnotiaci aspekt podmienka vlastníctva pôdy a dorábanie svojho hrozna. Fakt vysádzania vlastných vinohradov u podnikateľov s vínom poukazuje na stabilitu a perspektívnosť firmy. Ide tu jednak o zotrvačnosť miestnej tradície, ktorá prepájala u jednotlivca pestovanie hrozna s výrobou vína, jednak naznačuje vzostupnú aspiráciu výrobcov konkurovať na trhu kvalitou: vyrábať a ponúkať osobité vína z vlastnej produkčnej oblasti, resp. zo suroviny jasne vymedzeného pôvodu.

V každom z miest pôsobí dnes okolo jednej desiatky úspešných menších firiem, ktoré svoje podniky začali budovať doslova na zelenej lúke. Podľa toho, či sa venujú aj pestovaniu hrozna, alebo len výrobe vína, je tu i niekoľko vinohradníckych a/alebo vinárskych spoločností, ktoré vznikli transformáciou bývalých štátnych podnikov. Veľa je súkromných producentov hrozna i výrobcov lacnejších sudových vín z vlastného či vykupovaného hrozna. Okrem domáceho hrozna sa v mestách základná surovina nakupuje aj z iných pestovateľských oblastí Slovenska, kde si niektoré z tunajších firiem prenajímajú aj celé vinice. Dováža sa aj hroznový mušt ako polotovar zo zahraničia. Ako pozostatok socializmu dozívajú podielnícke vinohradnícke družstvá na pôde, ktorú pôvodní majitelia ponechali v ich správe. Tie sa zamestnávaním vinárskych expertov snažia zvyšovať kvalitu svojich vín konkurovať na trhu novým súkromným firmám. Pestovaním hrozna a vínom sa v mestách zaoberajú tiež viacerí nadšenci, drobní pestovatelia a majitelia záhrad pri domoch.

Ideálom dynamicky sa vyvíjajúcich súkromných podnikov je vyrábať spotrebiteľsky zaujímavú kolekciu kvalitných vín a produkt realizovať čo najefektívnejšie. To znamená dorobiť hrozno, vyrobiť víno vo vlastných výrobných priestoroch a pod vlastnou značkou ho predávať spotrebiteľom vo vlastnej vinárni s ponukou gastronómie. Takýto stupeň podnikateľskej efektivity dosahuje iba niekoľko z modranských a pezinských vinohradníkov. Zásadným faktorom determinujúcim stupeň rozvinutosti tohto podnikania je päťdesiat rokov diskontinuity vlastníckych a užívateľských vzťahov k pôde, ktorú spôsobil socializmus. Tento handicap spôsobujúci zaostávanie znásobujú komplikované podmienky v období transformácie po roku 1989. Sú to predovšetkým legislatívna neistota, nevyjasnenosť vlastníckych a užívateľských práv k pôde, zdĺhavý proces komasácie v katastroch miest, nízky záujem štátu o odvetvie i konfrontácia s vyspelejším trhom po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie v roku 2004. Generačná, technologická a vlastnícka diskontinuita odvetvia dodnes spôsobujú, že aj tie najúspešnejšie vinárske firmy ponúkajúce kvalitný produkt sa v liberálnych podmienkach jednotného európskeho trhu nepresadzujú ľahko.

Vinohradníctvo v každodennom živote miest

Zrkadlenie sa vinohradníctva v každodennom spoločenskom diskurze a na verejnom priestore mesta je prejavom prepojenia jeho ekonomickej sféry so sférou sociálnou a kultúrnou. V malokarpatských vinohradníckych mestách bola táto väzba posilňovaná od príchodu nemeckých kolonistov do oboch miest inštitucionalizáciou nimi prinesených mestských vinohradníckych poriadkov a od 16. storočia ich postupným zdokonaľovaním. Vďaka tomu organizačné a právne rámce odvetvia organicky prerastali systémom mestskej samosprávy a ovplyvňovali aj ostatné sféry života mesta (Kahounová 1960, 1967, 1970; Kazimír 1986: 19, 61 a n.).⁶ Prepojenie potrieb

---

⁶ Závislosť od vinohradníctva ako významného zdroja obživy obyvateľov Modry sa odrazila aj v jej erbe: tvorí ho „štiepený štít, ktorého pravú zlatú polovicu vyplňa kosmo postavené zelené trojvršie so zeleným viničom a s tromi strapcami hrozna. V ľavej striebornej polovici sú tri strieborné brvná“ (Žudel – Dubovský a kol. 2006:

---

a záujmov mesta a skupiny samostatných vinohradníkov bolo narušené udalosťami 2. svetovej vojny a dôsledkami komunistického prevratu v roku 1948. Úlohu organizátora celoročného vinohradníckeho diania prevzali jednotné roľnícke družstvá a im nadriadené okresné a krajské poľnohospodárske správy. V záhradách a na družstevných záhumienkoch dopestované hrozno sa v štátom povolenom množstve mohlo spracovať doma alebo odovzdať do vinárskych závodov. Úloha mestských samospráv (vtedajších mestských národných výborov), ktorých kompetencie boli oklieštené a centralizované, bola vo sfére vinohradníctva celkom marginalizovaná. Po roku 1989 sa však s rozvojom súkromného vlastníctva pôdy, slobodného podnikania a vďaka decentralizácii kompetencií začala opäť prejavovať a pôsobiť aj ako jeden z relevantných rozvojových faktorov (Popelková 2005; Popelková 2007).

Dynamika ekonomickej emancipácie súkromného vinohradníckeho a vinárskeho podnikania bola v 90. rokoch 20. storočia vzhľadom na pretrvávajúce transformačné bariéry nízka. Výsledky výskumu zameraného na toto obdobie napriek tomu odhalili silný zástož vinohradníctva medzi rozvojovými prvkami oboch lokalít (Popelková 2006). Nekomtil však iba v prostredí samotných podnikateľov, z ktorých viacerí v prvej polovici 90. rokov začali hľadať rozvojové inšpirácie a kontakty predovšetkým v susednom Rakúsku.⁷ Záujem o podporu vychádzal aj zo strany samospráv, regionálneho osvetového strediska, agroturistického združenia a miestnych vinohradníckych odborníkov majúcich početné pracovné skúsenosti z predtransformačného obdobia i profesionálne zahraničné kontakty. Nielen akcentovanie slávnej minulosti vinohradníctva v autostereotype miest šírenom predstaviteľmi samospráv, ale ich snaha podporovať realizáciu v zahraničí získaných inšpirácií vo sfére podnikateľského združovania sa, vidieckej turistiky či propagačných

---

75). Mesto ho používa od roku 1607, kedy bol schválený panovníkom ako súčasť udelenia výsad slobodného kráľovského mesta.

⁷ „Územná blízkosť i podobnosť pestovaných odrôd nedala po roku 1989 dlho čakať na výmenu skúseností medzi jednotlivými vinármi. Na skusy začali malokarpatskí vinári chodiť do Dolného Rakúska a Burgenlandu. S rastom počtu malých súkromných výrobcov prišla aj na slovenskej strane potreba združovania a intenzívnejšej výmeny skúseností“ (Pícha – Dudová – Hančinová 2004: 14).

a marketingových vinohradníckych aktivít podmienila v mestách uzatváranie vzájomne osožných partnerstiev. Ich výsledky splnili funkciu štartovacieho mechanizmu v dynamizácii rozvoja vinohradníckeho podnikania. Navyše v tomto momente došlo k súčinnosti aktérov a inštitúcií oboch miest a synergický efekt podnietil rozšírenie záujmu o spoluúčasť v propagačných snahách aj v okolitých dedinách. Organizačné zázemie aktivít poskytlo regionálne *Malokarpatské osvetové stredisko v Pezinku*, neskôr presťahované do Modry.⁸ Výsledkami tejto spoločnej činnosti bolo utvorenie *Združenia miest a obcí malokarpatského regiónu* (1993)⁹ a príprava spoločnej prezentácie viacerých miest a dedín v expozícii nazvanej *Malokarpatský región* na medzinárodnom veľtrhu cestovného ruchu SlovakiaTour v Bratislave.¹⁰ Začiatkom 2. polovice 90. rokov v oboch mestách (postupne

⁸ *Malokarpatské osvetové stredisko* pôsobilo niekoľko desaťročí v Bratislave a riadilo ho Národné osvetové centrum, začiatkom 90. rokov prešlo pod správu ministerstva školstva a sídlilo do roku 2003 v Pezinku. Vtedy prešlo pod správu Vyššieho územného celku Bratislavský samosprávny kraj a sídlo sa presunulo do Modry. Podľa názoru jeho riaditeľky Anny Píchovej, „...ak hlavným poslaním osvetu je rozvoj miestnej kultúry, tak táto inštitúcia má význam..., ... robíme aj dychovky aj divadlá, dôležité je, že držíme kultúrny život v obci“ (Danglová – Popelková 2005).

⁹ Oficiálne bolo toto združenie zaregistrované v roku 1995 ako dobrovoľné združenie na báze rovnosti bez formalizovanej štruktúry. Zaberá široké územie obcí, ktoré majú záujem o členstvo, bez presného prekryvania sa s niektorým okresom. Riadi sa presvedčením, že väčšie regionálne združenia sú pri získavaní projektovej podpory, ale aj pri presadzovaní záujmov smerom k vyššiemu územnému celku a vláde praktickejšie. Cieľom mesačných stretnutí je diskutovať a vytvárať spoločnú regionálnu stratégiu v rozličných sférach rozvoja v prospech všetkých a pomáhať aj malým obciam. Do jeho čela sa volí na štvorročné funkčné obdobie niektorý zo starostov (na jar 2007 bol na valnom zhromaždení, konanom za účasti 21 primátorov a starostov obcí, po druhýkrát zvolený za predsedu primátor mesta Svätý Jur A. Achberger). Združenie deleguje spomedzi seba zástupcu do Združenia miest a obcí Slovenska (Danglová – Vrzgulová 2005; Danglová – Popelková 2005; Valené zhromaždenie... 2007).

¹⁰ Od 1. ročníka medzinárodného veľtrhu cestovného ruchu ITF SlovakiaTour v roku 1994 sa tu prezentácia regiónu koná každoročne. Napr. na 11. ročníku (20.-23. januára 2005 vo výstavnom a kongresovom centre Incheba v Bratislave) sa v stánku Malokarpatského regiónu „počas štyroch dní predstavili mestá Pezínok, Modra, Svätý Jur a obce Vínosady, Viničné, Limbach, Dubová, Častá, Píla, Slovenský Grob, Vajnory, Čataj, Suchá nad Parnou, Veľký Biel, Rača, Báhoň, Budmerice, Vištuk, Šenkvice, Dolany, Smolenice, Štefanová s tým najlepším čo majú. Na veľtrhu sa prezentovali remeselníci, hudobníci, majitelia reštauračných zariadení a vinári“ (Harausová 2005: 5). V roku 2007 na slávnostnej recepcii 13. ročníka veľtrhu sa riaditeľka *Malokarpatského osvetového strediska* Anna Píchová stala držiteľkou Ceny generálneho riaditeľa Incheba

aj v okolitých dedinách) vznikli vinohradnícke spolky a obnovilo sa konanie medzinárodnej výstavy vín *Vínne trhy Pezínok* (1996) ako priamy výsledok založenia *Združenia pezinských vinohradníkov a vinárov* (1995).¹¹ V roku 1995 vzniklo regionálne *Združenie Malokarpatská vínná cesta* (1995) ako marketingový produkt vínného turizmu. Prostredníctvom programu medzinárodnej spolupráce Phare vznikla mapa územia vínnej cesty. Členovia združenia (samosprávy regiónu, regionálni producenti vína a jednotlivé vinohradnícke spolky) pripravili projekt *Malokarpatskej vínnej cesty* ako „otvorený rozsiahly projekt zameraný nielen na rozvoj turizmu a vzdelávanie, ale aj ako nástroj na budovanie regionálnej identity a rozvoja medzinárodnej spolupráce, ktorej budú aktívnym subjektom.“¹²

Všetky zo spomenutých inštitúcií pokračujú dodnes v aktivite a predstavujú ištitudonálnu záštitu aj ďalším rozvojovým snahám miest a regiónu nielen v oblasti vinohradníctva. Hoci postupná stabilizácia a rozvoj vinohradníckeho a vinárskeho podnikania či dozretie individuálnych marketingových stratégií dnes už nepodmieňujú plošnú závislosť podnikateľov na kolektívnej podpore, tieto inštitucionálne rámce nezanikajú. Rozvoj ich činnosti a zvyšovanie ich

Expo Bratislava Alexandra Rozina za podporu rozvoja veľtrhu ITF SlovakiaTour (Záverečná správa... 2007; pozri tiež: Škoda 2007).

¹¹ Ihneď po svojom vzniku pripravilo *Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov* v spolupráci s regionálnym osvetovým strediskom *I. Svätomartinské požehnanie mladého vína* v novembri 1995. Pozvaní však boli „...nielen členovia pezinského združenia, ale aj významní vinári, ktorých sme poznali. Z celého regiónu. Asi 3-4 roky sme to robili ako regionálnu záležitosť. Robili sme v múzeu, potom vo veľkej zasadačke, prišlo kvantum ľudí od Rače po Orešany... V apríli 1996 sme už robili prvé *Vínne trhy*. Urobili sme to my (vinárske združenie – pozn. autorky), stredisko a mesto. Urobili sme to na pôde mesta, potrebovali sme mesto, aby nám dalo zadarmo priestory“ (Popelková 2006a).

¹² V roku 2001 *Združenie Malokarpatská vínná cesta* získalo z Programu Phare CBC 1999 grant na vlastný projekt *Marketing malokarpatskej vínnej cesty*. Podľa vzoru Dolnorakúskej vínnej cesty a Burgenlandu bola cesta vizuálne označená tabuľkami pred každou účastníckou obcou a vyšiel prvý sprievodca mapujúci jednotlivé obce, výrobcov a zariadenia. V roku 2002 uzatvorilo združenie slávnostné vyhlásenie o partnerstve s ARGE *Rímskou vínnou cestou Carnuntum* (december 2002 na zámku Harrach v Rohrau). Následne sa združeniu podarilo presadiť aj projekt cezhraničnej spolupráce, kde sa partnerom na rakúskej strane stalo Regionálne rozvojové združenie Auland Carnuntum. Členovia tak získali prístup k čerpaniu skúseností tohto partnera s ďalšími projektmi financovanými z Európskych fondov a rozvíjaniu spolupráce v rámci programu Interreg (Pícha – Dudová – Hančinová 2004: 14-15).

regionálneho kreditu stojí dnes naopak aj na finančnej podpore zo strany samotnej podnikateľskej sféry.¹³

Odzraz prítomnosti vinohradníctva a mieru jeho významu v mestách možno sledovať aj na ich vonkajšej podobe a v každodennom živote. Okrem vinární a vinoték vidno reklamné tabule a vývesné štíty obchodov s vinohradníckymi a vinárskymi potrebami, reklamy firmami vyrábajúcich nádoby na výrobu a uskladnenie vína, etikety na fľaše, zátky a pod. Výrobcovia vín označujú svoje pivnice, vinárne a reštaurácie v meste vlastnou značkou a menom. Odvahu etablovať sa podnikateľov vystúpiť z anonymity možno považovať za prejav obnovovania škály pôvodných skupinových hodnôt, ktoré boli počas socializmu spolu so skupinou eliminované (Vrzgulová – Popelková 2005). Informačné a smerové tabule ukazujú lokalizáciu vinárskych prevádzok alebo prístupných pivníc pod rodinným domom. Veľké vinárske firmy využívajú na svoju obrazovú propagáciu rozmerné billboardy pri cestách.

Vinohradníctvo je v mestách predmetom podnikania, samostatného roľníckeho hospodárenia i záhradkárstva. Hrozno sa pestuje vo viniciach v extraviláne i v záhradách rodinných domov. Využíva sa na vlastnú výrobu vína, na odpredaj spracovateľom ale tiež na priamu konzumáciu ako ovocie. V diskusiách či útržkoch rozhovorov na ulici a v obchodoch možno zachytiť výmeny názorov na starostlivosť o úrodu, obavy z jarných mrazov, letného krupobitia či dusného počasia vyvolávajúceho choroby viniča. V predajni záhradníckych potrieb sa aj vzájomne neznámi zákazníci zhovárajú o najnovších účinných chemických postrekoch, informujú sa o kvalitách

¹³ Z rozhovoru s riaditeľkou Malokarpatského osvetového strediska (ďalej MOC) A. Píchovou: „Do strediska som nastúpila v roku 1994, ja som vytvorila jeho organizačnú štruktúru a cez jeden útvar – útvar vidieckej turistiky – sme zastrešili Malokarpatskú vínnu cestu (ďalej MVC) a zo začiatku sme ju podporovali. Dnes aktivity MVC sú zaujímavejšie, oni nám dnes našu podporu vracajú. Dnes MOC a MVC máme zmluvu a organizujeme všetky jej podujatia, napr. na požiadavku mestského úradu im „na kľúč“ urobíme kultúru alebo zorganizujeme celý Deň otvorených pivníc a oni nám to zaplatia. Združenie funguje dobre: pravidelne zasadá Rada MVC, tam chodím ja a kolegyňa za MOC a ešte aj dvanásť predsedov vinohradníckych spolkov. Všetko je tam výsledkom vzájomnej dohody. Existuje kalendárium podujatí, kde sú všetky akcie súvisiace s dňom na MVC. Každoročne sa ku Dňu pivníc (november) vydáva nový kalendár. Vydáva ho Združenie MVC a MOC.. Ak sa dnes stále hovorí o partnerstvách, musím povedať, že tento región je vzorom partnerstva. Každoročne chodíme na veľtrh cestovného ruchu – mestá to zaplatia, vinári idú. Treba na to dnes 400 tisíc korún, dajú to na náš účet a my to zorganizujeme“ (Danglová – Popelková 2005).

vinohradníckej techniky. V čase jesenných obračiek premávku zahusťujú hroznom naložené nákladné autá. Na privesných vozíkoch vidno prepravky naplnené naoberaným hroznom. Na ulici i v hromadnej doprave sa diskutuje vhodný termín obračky. Zvykom je pozývať vzdialenú rodinu z mesta, kolegov z práce či priateľov na pomoc pri zbere úrody v rodinnom vinohrade či záhrade pri dome.

V obidvoch mestách sú dodnes živé desiatky chotárnych názvov, ktoré majú prevažne poslovenčenú pôvodne nemeckú podobu. Podľa nich sa lokalizácia v chotári roztrúsených viníc využíva dodnes. Do polovice 20. storočia toto členenie poznali všetci obyvatelia a dokonale sa v ňom orientovali. Pre nezainteresovaných dnes znamená iba miestnu zvláštnosť.

Požehnanie úrody evanjelickou farárkou a katolíckym kňazom. Obrad požehnania úrody hrozna sa počas pezinského vinobrania 2007 uskutočnil v prítomnosti viceprimátora mesta pred začiatkom sprievodu na tribúne pred zámkom. Koruna zo strapcov hrozna bola následne nesená v čele nedeľného alegorického sprievodu baníkmi v uniformách. Foto: K. Popelková; Pezinok, 23. 9. 2007.

Vinohradnícka terminológia sa objavuje v názvoch reštaurácií a hotelov (napr. *Reštaurácia Preš* alebo *Hotel Vinársky dom* v Pezinku), ktoré sídlia v historickom centre v meštianskych domoch alebo veľkých starých pivniciach pod nimi. Názvy spojené s odvetvím získavajú aj festivaly a kultúrne podujatia (v Pezinku napr. *Pezinský strapec* – medzinárodná súťaž v spoločenskom tanci, *Dychovky v preši*, *Pezinský škopek* – prehliadky a medzinárodné súťaže dychových hudieb, *Malokarpatský strapec* – medzinárodná súťaž v parkúrovom skákaní). Mestské zastupiteľstvá zriaďujú samostatné komisie s pôsobnosťou v oblasti vinohradníctva a vinárstva. Samosprávy vydávajú nariadenia týkajúce sa pohybu vo viniciach v katastri mesta počas dozrievania hrozna, zaoberajú sa odvozom a kompostovaním viničného prútia skladovaného pri viniciach a pod.

Obe mestá, ich vinohradnícke spolky a podnikatelia sú členmi *Združenía Malokarpatská vínná cesta*. Okrem iných celoročných aktivít pripravuje od roku 2000 návštevnícky veľmi úspešné novembrové *Dni otvorených pivníc* spojené s ochutnávkami mladého vína priamo v priestoroch súkromných vinárskych firiem v obciach a mestách od bratislavskej Rače po Trnavu.¹⁴ Záujemcovia si vstupenky môžu objednať vopred a kúpiť v *Malokarpatskom osvetovom stredisku* alebo v mestských informačných centrách. V cene je zahrnutá orientačný plán lokalizácie pivníc v každej obci či meste, *Vínny pas* s očíslovanými názvami a presnou adresou prevádzok, veľká ozdobná zátka s vročením, ktorú je možné pripnúť na kabát, ako aj degustačný sklený pohár a vrecúško na jeho nosenie. Akcia prebieha počas dvoch dní súčasne vo viac ako dvoch desiatkach obcí a domácich i zahraničných záujemcov každoročne pribúda. Podujatie vďaka pohybu skupiniek po osvetlených a označených zastávkach v domoch zaregistrujú aj nezainteresovaní pozorovatelia. Veľký návštevnícky

¹⁴ Počas I. ročníka v roku 2000 sa dalo pozrieť do 17, najmä pezinských pivníc, v druhom ročníku sa *Združenie malokarpatská vínná cesta* rozhodlo otvoriť 30 pivníc a predstaviť 60 vinárov malokarpatskej vinohradníckej oblasti (Pichová 2001). V roku 2003, kedy poprvýkrát podujatie trvalo dva dni, to bolo 57 prevádzok v 22 obciach, a počas VII. ročníka v roku 2006 bolo pivníc od Bratislavy po Trnavu otvorených spolu 80 (*Vínny pas*...2003; *Vinohradnícky a vinársky rok*... 2006).

ohlas podnietil v roku 2007 zorganizovanie prvého ročníka jarných *Dní otvorených pivníc na Sv. Urbana*.¹⁵

V oboch mestách sa organizujú jesenné obaračkové slávnosti (pod názvom *vinobranie*), rôzne ochutnávky a výstavy vín organizované zaštitené vinohradníckymi spolkami¹⁶ alebo *Združením Malokarpatská vínná cesta*. Predovšetkým pri vinobraniach sú domáci i cudzí návštevníci konfrontovaní s inscenovaním vinohradníckych zvykov spojených s obaračkami a spracovaním hrozna. Majú možnosť vidieť dnes už nepoužívanú vinohradnícku techniku, nástroje či nádoby, počuť starú vinársku terminológiu.

V pivniciach Pezinského zámku umiestnil v roku 2006 celoštátny Zväz výrobcov hrozna a vína na Slovensku expozíciu *Národný salón vín Slovenskej republiky*. Projekt spolufinancovala Európska únia z programu iniciatívy spoločenstva Interreg IIIa, Rakúsko-Slovenská republika. Slávnostné otvorenie expozície sa uskutočnilo pod záštitou a za osobnej účasti ministra pôdohospodárstva.¹⁷ Jej súčasťou je výstava sprístupňujúca odborné informácie o histórii vinohradníctva, vinohradníckych oblastiach, o slovenských vínach, ich výrobe a kvalitatívnych vlastnostiach, ich súvislostiach s gastronómiou a pod. V špeciálne upravených skladovacích priestoroch spojených s priestormi na degustáciu je umiestnených sto najlepších vín Slovenska. Vyberá ich každoročne odborná komisia z víťazných vín vopred zvolených nominačných súťaží. Počas roka sú potom prezentované v *Národnom salóne*, kde ich môžu návštevníci expozície aj

¹⁵ Organizátormi boli *Združenie Malokarpatská vínná cesta* a Malokarpatské osvetové stredisko v Modre. Brány svojich pivníc otvorilo 79 vinárov celkom v 25 obciach malokarpatského regiónu (*Kultúrno-spoločenský kalendár*... 2007).

¹⁶ Podľa *Kultúrno-spoločenského kalendára Modry* na rok 2007 Spolok *VINCÚR Modra* v priebehu roka organizuje: vo februári ako súčasť akcie *Fašiangy v Modre* podujatie *Pravá modranská zabíjačka s ochutnávkou vín*, v marci (pravidelne od roku 2001) odbornú degustáciu a výstavu vín *Vitis aurea Modra*, v máji spolu s miestnym turistickým spolkom akciu *Pochod z pivnice do pivnice*, v júni ochutnávku vín v modranských historických pivniciach *Deň modranských pivníc*, v novembri tradičnú „susedskú košтовku“ *Svätokatarínska ochutnávka mladých vín* (*Kultúrno-spoločenský kalendár*... 2007).

¹⁷ V príhovore na slávnostnom otvorení minister konštatoval, že pri obchodovaní s vínom v rámci Európskej únie je najväčšou starosťou Slovenska nekvalitné víno z dovozu a slabá marketingová príprava našich vinárov, aby mohli obstáť v konkurencii. Je rád, že sa dnes otvára Národný salón vín a dúfa, že je to tá správna cesta, ako vínu a vinohradníctvu dodať vážnosti a propagovať ho (Popelková 2007a).

---

ochutnať a kúpiť.¹⁸ Obyvateľov i návštevníkov mesta Pezinok upozorňujú na lokalizáciu tohto archívu početné informačné tabule rozmiestnené pri cestách i priamo pri vstupe na nádvorie zámku.

Sprostredkovane sa do života obyvateľov miest dostáva vinohradnícka problematika prostredníctvom rozličných muzeálnych aktivít (v Pezinku je v regionálnom múzeu aj oddelenie zamerané na vinohradníctvo malokarpatskej oblasti). Obe mestá vydávajú vlastné mesačníky, ktoré o. i. popularizujú historické poznatky o prítomnosti, ale tiež minulosti vinohradníctva. Tie sa šíria aj prostredníctvom odkazov obsiahnutých pri scénickej prezentácii folklóru, cez tradičnú gastronómiu, výtvarne stvárnené vinohradnícke motívy na modranskej keramike a pod. V prejavoch primátorov, želaníach do nového roka, oslavách historických míľnikov mesta sa vždy spomína slávna vinohradnícka minulosť. Takmer každý príhovor mestských funkcionárov odkazuje na stáročnú či tisícročnú tradíciu vinohradníctva v meste a na víno ako typický nápoj regiónu.

Podnikatelia do loga a názvu firmy vnášajú symboliku vína a hrozna alebo jeho rozličné grafické stvárnenie (strapec hrozna, líniu spojených bobúľ, list či vetvičku alebo zatočené viničné úponky). Ich propagačné materiály však spravidla stavajú na jednoduchých vyobrazeniach fliaš so značkou firmy, ocenených vín, záberov do výrobných priestorov či firemných vinární. Časté sú aj fotografie práce vo vinici. V propagačných textoch sú prítomné odkazy na staršiu rodinnú vinohradnícku tradíciu ako motiváciu pre rozbehnutie podnikania. Špecifickým odkazom na minulosť je fakt, že vinohradníci a vinárski podnikatelia v Modre i v Pezinku v 2. polovici 90.

---

¹⁸ Predseda Zväzu výrobcov hrozna a vína na Slovensku Ľubomír Wittek v príhovore uviedol, že myšlienka vznikla v roku 2003 na Zväze. Hľadali financie, priestory a správnych ľudí. Po dlhšom rozhodovaní, kde salón urobiť (v hre bola Nitra, Modra...), sa rozhodli pre Pezinok. Bola to, podľa jeho slov, vždy „Mekka slovenského vinohradníctva“, má aj výhodnú polohu neďaleko Bratislavy – aj návštevníci zo zahraničia môžu do neďalekého Pezinka zájsť a vína ochutnať. V Pezinku našli aj veľmi dobrých partnerov – spoločnosť Vitis poskytla *Salónu* priestory historických pivníc v Pezinskom zámku, za čo v mene Zväzu ešte raz ďakuje. Poďakoval sa za spoluprácu *Združeniu Malokarpatská vína cesta*, ktoré pomohlo zorganizovať degustačnú časť *Salónu*. Vďaka vyslovil Prezidentovi Slovenskej republiky Ivanovi Gašparovičovi, ktorý prevzal záštitu nad degustačnou časťou *Národného salónu vín Slovenskej republiky*. Osobitne poďakoval ministerstvu regionálneho rozvoja, ktoré poskytlo prostriedky vo výške 7 mil. Sk na inštaláciu *Salónu* (Popelková 2007a).

---

rokov obnovili vlastné spolky. Tie jestvovali v mestách od konca 19. storočia do socialistickej kolektivizácie ako profesijné združenia. Mali významný vplyv smerom do skupiny aj navonok voči mestu a štátu. Zastávali záujmy skupiny, šíрили osvetu, pre všetkých nakupovali postreky proti chorobám viniča a hnojivo, organizovali predaj vína pod viechami a pomáhali riešiť pestovateľské i odbytové problémy. Dnešné združenia - *Spolok Vincúr Modra* a *Združenie pezinských vinohradníkov a vinárov* - svojim vznikom nadviazali na formu tradičnej inštitúcie. Ich činnosť spočíva predovšetkým na spoločenských, propagačných a marketingových aktivitách, bez faktického dosahu na individuálne podnikateľské zámery svojich členov. Existencia spolkov a ich organizátorská, či aspoň symbolicky podporná účasť na mestských spoločenských udalostiach však navonok prezentuje ich súdržnosť a spoločný záujem.

Pre proces znovuemancipácie vinohradníckeho podnikania po roku 1989 je príznačné, že sa mediátori minulosti vinohradníctva vyhýbajú niektorým faktom a súvislostiam. Veľmi zriedka sa dnes vo verejných prejavoch objavujú návraty do obdobia socializmu, ktoré boli časté v prvých rokoch po prevrate. Artikulovalo sa nadšenie z nápravy krívd, vítalo sa vrátenie pôdy do rúk pôvodným vlastníkom a radikálne sa odmietala ďalšia existencia jednotných roľníckych družstiev v mene návratu k predkomunistickým poriadkom. Dnes sa tieto skutočnosti na verejnosti nepripomínajú, obchádzajú sa aj úspechy, vedecké poznatky vo vinohradníctve a technologické inovácie dosiahnuté v období socializmu. Využívajú sa spravidla iba v odborných argumentáciách pozadia problémov, ktoré vinohradníctvu v regióne spôsobuje transformácia a európska integrácia (Mach – Bríza 2005). Zabúda sa tiež na – ešte pred niekoľkými rokmi živé – príbehy o netransparentných reštitúciách niekdajších štátnych vinárskych závodov a pod. Pri udalostiach z minulosti, ktoré môžu mať veľmi tesný vzťah k dnešným aktérom a osudom ich podnikov, sa zabúdanie ukazuje ako pragmatická stratégia. Rovnako sa však v Modre a Pezinku verejne nespomínajú a neargumentujú napr. fakty o arizácii majetku a holokauste tunajších Židov v období 2. svetovej vojny (Dubovský – Žudel 1982: 91, 123; Žudel – Dubovský a kol. 2006: 316 a n.). V pamäti starých – medzi-vojnové obdobie pamätajúcich – vinohradníkov figurovali s kolek-

tívnou nálepkou nečestných obchodníkov, ktorí vykupovali víno od drobných vinohradníkov za nízke ceny a špekulatívne ho so ziskom predávali. Zabúda sa aj na povojnové odsuny tunajších Nemcov, ktorých skonfiškovaná pôda, stroje a zariadenia sa v oboch mestách po vojne delili bezzemkom a tvorili prvý vklad do družstiev po komunistickom prevrate (Dubovský - Žudel 1982: 148; Žudel - Dubovský a kol. 2006: 371). Tieto fakty z minulosti dnes zjavne nie je žiadúce pripomínať. V budovaní autoobrazu perspektívnej skupiny vinohradníckych podnikateľov nemajú svoje miesto, rovnako ako nezapadajú do autoobrazu dotknutých miest.

Vinohradnícke slávnosti alebo *Vinobranie začína v Hypernove*¹⁹

Etnografka Ema Kahounová-Drábiková, ktorá sa v 70. rokoch 20. storočia venovala výskumu tradičnej vinohradníckej kultúry Slovenska, konštatovala, že v mestách pod Malými Karpatmi sa vinohradníctvo tak hlboko odrazilo v ich vnútornom sociálnom vývine, že jesenné oslavy oberáčiek tu na začiatku 20. storočia svojim významom a popularitou zatienovali aj výročné sviatky (Kahounová 1975: 567; Kahounová-Drábiková 1978: 5). Fakt, že vinohradníctvo a výroba vína orientované na trh tu predstavujú viac storočí kontinuálne pretrvávajúci hospodársky i sociálne relevantný prvok, je možné konštatovať aj začiatkom 21. storočia. Vinohradníctvo medzičasom prešlo viacerými zásadnými premenami a po násilnom združstevňovaní a ponovembrových reštitúciách ním otriasli aj obdobia výrazného úpadku. Kahounovou-Drábikovou akcentované oberáčkové slávnosti ako jeden z atribútov mestskej formy vinohradníctva na Slovensku preukázali vlastnosť prispôbovať sa vonkajším zásahom a pružne meniť časti svojej štruktúry. V súčasnosti nesú názov *vinobranie* a nejedná sa o sviatok vinohradníckych rodín, ale o verejné slávnosti. Organizovať ich začali, striedajúc sa každý rok v roli usporiadateľov, Modra s Pezinkom v roku 1958. Odvtedy predstavujú neodmysliteľnú súčasť kalendára podujatí v regióne a lákajú počas troch dní svojho konania niekoľkodesaťtisícové počty návštevníkov. Modranské či pezinské vinobranie – to sú ulice mesta

¹⁹ Reklamný slogan hypermarketu v meste Pezínok, september 2007

v určený septembrový víkend zaplnené množstvom ľudí, to je jar-močná atmosféra s bohatou ponukou jedál a nápojov i početné sprievodné spoločenské podujatia.

Vstup do predajne Hypernova v Pezínku.

Plagát na predajni Hypernova informoval o cenovej akcii v dňoch 12.-25. 9. 2007 pri príležitosti konania vinobrania v Pezínku v roku 2007. Foto: K. Popelková; Pezínok, Šenkvičká ulica, 16. 9. 2007.

Oslava tunajšieho hrozna a vína, ako lokálne ukotvený fakt, tvorí pevný a všetkým zúčastneným známy rámec, ponechávajúci dostatok priestoru pre uplatnenie širokej škály celkom cudzích, nadlokál-

---

ných či globálnych obsahov. Hľadať odpoveď na otázku, v čom tkvie životaschopnosť malokarpatských obaračkových slávností, sa zdá byť na prvý pohľad banálne – kým sa tu hrozno pestuje, bude sa aj oberať a sila tradície nedovolí zabudnúť na oslavu úrody. Reálna opora však nie je v spomínaní, ale v pretrvaní väzby odvetvia na lokálnu sociálnu štruktúru a sociálne vzťahy. Samosprávy miest boli viac storočí priamo zainteresované na celom vinohradníckom dianí cez svoje viničné poriadky a mestských viničných majstrov – peregov (Dubovský 1987: 11). Ešte aj koncom 19. storočia, keď vďaka postupu štátnej centralizácie upadali tradičné mestské inštitúcie a oslabila sa právomoc ich funkcionárov, držali sa starostovia zvyku slávnostného „otvárania“ hájnikmi strážených dozrievajúcich vín a vyhlásenia začiatku obaračiek v meste.

Pre vinohradnícke rodiny orientované na dorábanie a predaj vlastného vína bol zber úrody vrcholom celoročnej práce a priveznenie posledného obratého hrozna z viníc do lisovní a pivníc v domoch slávnostným momentom. Ukotvil vo zvyku podobami analogickým s dožinkami slávenými po skončení žatvy v úrodných obilninárskych oblastiach. Kahounová-Drábiková (1975) upozornila na jeho kánonizovanú dramatickú podobu spájajúcu biblické a antické symboly s lokálnymi artefaktmi vinohradníckeho života a práce. Jeho dejiskom boli vinicami pokryté karpatské svahy, cesty zvažujúce sa k mestu a samotné ulice mesta, aktérmi vinohradnícki robotníci a vlastníci viníc. Spomienky obyvateľov približujú podoby tohto zvyku z prvých desaťročí 20. storočia najčastejšie tak, že na obaračku najatí robotníci a robotníčky ozdobovali posledný voz s hroznom stužkami a kvetmi a cestou z viníc do mesta spievali. Veniec uvitý z najkrajších vetvičiek so strapcami darovali gazdovi, čakajúcemu pri otvorenej bráne domu a rodina vinohradníka pripravila vo dvore pre robotníkov pohostenie. Ponúkané výdatné mäsové jedlá a pečená hydina, chlieb, sladké pečivo, ale i veršované príhovory, zábava pri víne, speve a hudbe pridávali pracovnému aktu slávnostnú a uvoľnenú atmosféru (Popelková 2003).

Oba pre ekonomiku miest uzlové momenty, každoročné začatie i ukončenie zberu hrozna, predstavovali dostatočne pevnú bázu na udržiavanie zvykov s nimi spojených. Lokálnu tradíciu využila v roku 1934 pezinská mestská rada, keď po prvý raz zorganizovala

---

(na deň svätého Václava, 28. septembra) v spolupráci s vinohradníckym spolkom, štátnymi železnicami a viacerými mestskými korporáciami obaračkové slávnosti ako propagačný deň pezinského vína. Účelne spojila motív začatia obaračiek s motívmi zberu úrody a radosti nad ukončenou prácou v zinscenovaných scénkach, podobe alegórií využitých pri sprievode mestom a jeho výzdobe. Krojovaný sprievod prechádzal pred tribúnou postavenou na námestí pre reprezentantov úradov a členov mestskej rady a starosta odovzdal zástupcovi krajinského úradu korunu spletenú zo strapcov hrozna. Vinohradnícka mládež predviedla ukážky svojich zvykov a po sprievode sa konali v Pezinskom zámku a priľahlom parku ľudové veselice.²⁰ Do Pezinka akcia prilákala takmer 5 000 návštevníkov (Dubovský 1977, 1979a, 1979c). S podobným úspechom bola zorganizovaná aj o rok – už nazvaná slávnostným vinobraním – neskôr však zanikla, pretože podľa historických dokladov spoločenská situácia v meste pred a počas 2. svetovej vojny jeho príprave nepriala (ibid.). Pokus obnoviť obaračkové slávnosti urobil v októbri roku 1946 pezinský miestny národný výbor za účasti pozvaných vládnych činiteľov a novinárov, zostal však bez pokračovania (Dubovský 1979b).

V 2. polovici 50. rokov sa myšlienka organizovania obaračkových slávností stala znova aktuálnou a mestá Modra a Pezinok sa dohodli, že sa budú pri tom každoročne striedať. Nešlo však už len o dohodu mestských rád, resp. vtedajších národných výborov, pretože malokarpatské vinohradníctvo a vinárstvo medzičasom vďaka vonkajším zásahom prešlo významnými zmenami. Počas 2. svetovej vojny bol v rámci protižidovských opatrení eliminovaný veľkoobchod s vínom a viaceré hostinské živnosti. Predaj vína vo veľkom čiastočne zabezpečovali miestni výrobcovia individuálne, čiastočne ho zastrešovalo pezinské *Slovenské vinohradnícke družstvo*, založené v roku 1936. Po skončení 2. svetovej vojny bol v oboch mestách kon-

---

²⁰ „Organizované obaračkové slávnosti so všetkými atribútmi – sprievodom, odovzdávaním koruny, veselice sú známe v rozličných obmenách aj v iných vinohradníckych oblastiach v stredoeurópskom a západoeurópskom meradle. Ich starú tradíciu, ktorú možno vystopovať až do stredoveku, má vinohradnícka oblasť východného Nemecka. Oveľa mladšie a časove zhodné s našimi sú obaračkové slávnosti na východnej Morave. Najviac zhodných prvkov však s malokarpatským majú tie isté slávnosti v Maďarsku a Dolom Rakúsku“ (Kahounová 1975: 570).

fiškovaný domový i pôdny majetok tamojších Nemcov označených za fašistických kolaborantov a väčšina z nich bola v zmysle povojnových zákonov zo Slovenska odsunutá. Pestovanie hrozna a predaj vína sa stali po roku 1948 predmetom združstevnenia a zoštátnenia. Svoju dedičnú pôdu majitelia museli odovzdať do formujúcich sa jednotných roľníckych družstiev, súkromné podnikanie bolo zne-možnené, obchod s vínom sa poštátnil vznikom štátnych vinárskych závodov (Žudel – Dubovský a kol. 2006: 371, 397; Dubovský – Žudel 1982: 148, 167; Popelková 2003). Predstavitelia štátu a vládnucej komunistickéj strany a miestne národné výbory s cieľom propagovať kolektívizované poľnohospodárstvo tradíciu vinobrania pragmaticky využili v roku 1958. Prvý ročník malokarpatského vinobrania usporiadali pri príležitosti 800. výročia založenia mesta Modra. Priebeh a podoba slávnosti v období trvania socializmu sa prispôbili novým potrebám. V podmienkach kolektívnej výroby družstevných organizácií sa oficiálnou ideovou náplňou tradičnej formy slávnosti stala „oslava výsledkov spoločnej práce“ (Kahounová 1975: 571). K hlavným uzlovým momentom pribudli masovopolitické manifestácie – slávnostné okresné aktivity vinohradníkov, zasadnutia stranických a štátnych orgánov mesta. V alegorickom sprievode vrcholiacom pred tribúnou hostí sa jasne oddelili ideovo-politická a zábavná zložka.²¹ Zásobovanie zabezpečovali jednotné roľnícke družstvá a štátne majetky, štátny a družstevný obchod, návštevníkov privádzali autobusy na tento účel zhustenej dopravy z Bratislavy a Trnavy.²² Túto podobu a funkcie si vinobrania udržiavali až do roku 1989.²³

²¹ Ich dobová etnografická analýza odhaľuje o. i. aj previazanie štruktúry a náplne slávnosti s vládnucou ideológiou: „Poslaním jeho prvej časti je vyjadriť prostredníctvom symbolov a alegórií súčasné aktuálne politické otázky a postoj našich pracujúcich k nim. Vystriedalo sa už niekoľko námetov, režijne zvládnutých so striedavým zdarom. Oproti manifestačnému charakteru prvej časti sprievodu má jeho druhá časť zábavnú náplň. Prebieha tak isto ako predošlá v duchu určitého aktuálneho hesla. V nej sa koncentruje najväčší počet prvkov tradičných obaračkových zvyklostí, i keď zväčša už v modifikovaných formách“ (Kahounová 1975: 573).

²² Súčasťou programu trojdňových osláv septembrového vinobrania napr. v roku 1979 bolo aj otvorenie viacerých výstav (drobnochovateľov, ovocia a zeleniny, fotografie, kresleného humoru, grafiky, 30. výročia družby Pezinka a českého mesta Mladá Boleslav, 35. výročia Slovenského národného povstania). Spolu s nimi sa konala aj výstava vín na nádvorí Pezinského zámku (Malokarpatské vinobranie... 1979: 3).

²³ Jediným vynechaným rokom bol rok 1968 (Mach 1998: 3).

Mesto Modra Vás pozýva na
BURČIAK V KERAMIKE
jarmok remesiel a vína
23. - 24. septembra 2005
v uliciach Modry

PROGRAM:
23. september / PIATOK
17.00 otvorenie jarmoku
17.30 otváranie višní a podžání
s doprovodom FS LIPKA
18.00 DH VIŠŤUČANKA
19.00 BUKASOVÝ MASIV
divor gymnázia
KINEMATOGRAF
21.30 Pozor ide Jozefína!
teatra: ČSSR 1976 (197)
Zurka - Historická výstava
pred 800 letmi

24. september / SOBOTA
10.00 DH ŠARPIANKA
11.30 Vysokohorský úspeš. súbor
TECHNIK
13.00 DFS MAGDALENA
14.00 SVETLÁ HUS
15.00 Slub mestského hrajníka
Otvorenie opračových výsad
16.00 DH BRANAVKA
17.00 17.30 FS ČEREŠNÍČKY
Senice -
19.00 BOROVIENKA z Luncova
Mestská pivnica pod Starou radnicou
10.00 - 20.00
VINOGRUM
& VINOPEST 2005
divor gymnázia
KINEMATOGRAF
Český sen
CR 2004 (95)
22.00 Jedina ruksa neľstieka
CR 2003 (100)
Zurka - Historická výstava
pred 800 letmi

BEZ HROZNA NIET VÍNA
- kontrolná hodnota a vína
Slovenská 19
PIATOK - SOBOTA

Zmena programu vyhradená

Plagát oznamujúci konanie obaračkových slávností v Modre v roku 2005. Tradičné vinobranie sa podľa zaužívané dvojročného rytmu v tento rok konalo v Pezinku. Mesto Modra organizovalo samostatné podujatie Burčiak v keramike. V jeho názve sa spája vinohradníctvo s tunajším presláveným keramikárskym remeslom. Foto: K. Popelková; Modra, Nám. L. Štúra, 22. 9. 2007.

Ich popularitu medzi obyvateľmi organizátorských miest, ale aj cudzími návštevníkmi podmieňovala faktická prevaha zábavného nad ideologicky zaťaženým obsahom podujatia, ako i fakt, že sa susediace mestá pretekali vo výpravnosti alegorického sprievodu, pestrosti sprievodného programu a organizačnom zvládnutí návalu návštevníkov.²⁴ Pred blížiacim sa vinobraním sa ich centrá často zaskveli obnovenými fasádami starých meštianskych domov,²⁵ uprave-

²⁴ Napr. v Modre sa na slávnosti v roku 1972 prepravilo takmer 62 000 osôb (Kahounová 1975: 572, pozn. 17).

²⁵ „Neoslohy (neorenesancia, neobarok) a secesia sa dotkli Pezinka iba nevýrazne. Pezinko chudobnel. Upravovali sa zväčša fasády domov na hlavných uliciach, ktorých tvary a farebnosť Pezincania znovuobjavili až z príležitosti vinobrania v roku 1983

---

nými parkami a výzdobou ulíc. Vďaka účasti zástupcov roľníckych družstiev z okolitých dedín sa vinobrania stali aj priestorom na javiskové uplatnenie dedinských folklórnych súborov či dychových hudieb a ich vzájomnú konfrontáciu, ako aj nadväzovanie osobných kontaktov medzi ich členmi. Posledne spomenuté aspekty slávnosti poukazujú na ich rolu v oblasti vytvárania a upevňovania vnútroregionálnej spolupatričnosti a vo vnímaní týchto miest obyvateľmi okolitých dedín.

Udalosti roka 1989 a ich dôsledky kontinuitu jesenných malokarpatských vinobraní neprerušili. Ich funkcia a podoba sa opäť modifikovali. Zmeny v charaktere vlastníckych vzťahov a oficiálne šírený negatívny postoj k zachovaniu družstevnej bázy poľnohospodárstva popreli perspektívnosť vinohradníckych družstiev v nových podmienkach a tým aj potrebu verejne oslavovať úspechy ich práce. Elimináciu ideologických prvkov v programe vinobrania podmienil už len samotný fakt úspešného politického prevratu. Nielenže tým v obsahu slávnosti vznikol voľný priestor, ktorý zaujali iné prvky, ale transformovala sa aj samotná jej štruktúra. Dnešná podoba a priebeh vinobrania ukazuje, že okrem pôvodných lokálnych a regionálnych obsahov, súčasťou ktorých sú v porovnaní s obdobím pred rokom 1989 aj nové prvky, našli v jeho rámci uplatnenie aj javy globálne.²⁶ Dominantou nosnou rovínou ostáva vinohradníctvo, resp. oslava úrody hrozna – vinobranie v piatok popoludní otvára slávnostným prvým dúškom vína primátor, ktorý si na tribúne vymení organizátorskú štafetu s primátorom susedného mesta a odovzdá symbolický kľúč od mesta na tri dni bohovi vína Bakchovi. Pred nedeľným alegorickým sprievodom sa na hlavnej tribúne koná spoločné požehnanie úrody hrozna evanjelickým i katolíckym duchovným, ktorí potom spolu s primátorom kráčajú v čele sprievodu za korunou upletenou z hrozna. Vinohradnícku tematiku podujatia podčiarkuje dvojdňová výstava vín spojená s ochutnávkou, niektoré miestne vinárske firmy si pred svojimi vinárňami na čas vinobrania

---

vďaka odborníkom zo Štátneho výskumného projektového a typizačného ústavu – ateliéru v Pezinku“ (-J. M. D.- 1983: 3).

²⁶ Príklady v tejto časti čerpám z vlastných pozorovaní, predovšetkým na poslednom pezinskom vinobraní, ktoré sa konalo 21.-23. septembra 2007 a letáku *Program Vinobrania – Pezínok 2007*.

---

zriaďujú samostatné ochutnávky s posedením a jedlom. V sprievode komentovanom z ampliónov vinohradnícka tematika nedominuje. Otvárajú ho pochodujúce mažoretky, za ktorými nasledujú reprezentanti mesta a cirkvi a čestní hostia vinobrania. Ďalej ho tvoria zástupcovia mestských združení, športových klubov a záujmových skupín, delegácie z partnerských zahraničných miest, skupiny z okolitých obcí a miest, ktoré sa prezentujú podľa svojich predstáv, dychové hudby a tanečné folklórne skupiny z regiónu, vinohradnícke firmy ale aj podniky rozličného zamerania sídlia v meste. Lokálne obsahy podčiarkujú historizujúce prvky využité v kostýmoch. V stánkoch husto obklopujúcich ulice mesta a prelínajúcich sa s atrakciami rozličného druhu nezostáva ponuka pri víne, hroznom mušte, burčiaku a regionálnych gastronomických špecialitách. Konzumujú sa aj delikatesy z iných oblastí Slovenska a medzinárodne známe rýchle občerstvenie. Popri pestrej skladbe sprievodných podujatí²⁷ sú v programe vinobrania početné koncerty. Rozličné žánre hudby znejú počas celých troch dní z tribún. Ako protiklad stále bohato zastúpenej ponuky rozličných remeselníckych a ručne zhotovovaných výrobkov vstúpili na vinobrania reklamné podujatia a rozličné marketingové prezentácie veľkých spoločností. Možnosť prezentovať sa využívajú cestou sponzorskej podpory podujatí na vinobraní rozličné súkromné firmy.

Znakom vinobraní zostáva ich príležitostné spájanie s pripomínaním mestských výročí a historizmus, prejavujúci sa nielen v spektakularite sprievodu, okázalosti mestských funkcionárov v ňom, ale aj v prezentovaní historických výjavov na báze novoobjavených historických tradícií.

Finančný a spoločenský efekt, ktoré vinobrania vďaka svojej dlhoročne získavanej popularite majú, využívajú dnes obe mestá.²⁸

---

²⁷ Seminár o cestovnom ruchu, súťaž hasičov, výstava minerálov a fosílií *Pezinský permoník* spojená s pouličným ryžovaním zlata, zraz karavanistov, výstava záhradnej techniky, medzinárodná súťaž vo varení fazuľovej polievky – *Fyzulačka* a pod. (*Program Vinobrania... 2007*).

²⁸ Prítiahnuť do mesta hostí je, podľa slov primátora Pezinka Olivera Solgu, súčasťou premyslenej stratégie: „Vždy sa snažíme, aby popri kultúre tela (dobrom víne a gastronómii) bola všadeprítomná aj kultúra ducha – teda hudba a umenie vôbec. A ak sa pokúsime na to všetko ešte pozrieť očami ekonóma zistíme, že v Pezinku

Oficiálne si síce každoročne ich starostovia odovzdajú štafetu organizátorov, nebráni im to však, aby vo voľnom roku vyplnili susedným mestom neobsadený septembrový víkend vlastným podujatím. Kým Pezinok pri jeho pomenovaní zostal pri pomenovaní vinobrania, Modra pre takéto podujatie vynašla názov *Burčiak v keramike*. Na pritiahnutie návštevníkov využila popri pôvodnom vinohradníckom obsahu akcentovanie ďalšej tradície tohto mesta – umeleckého keramikárstva, pričom zostal aj priestorom na prezentovanie slávnej minulosti mesta.²⁹

Dnešné vinobrania ukazujú na prelínanie javov lokálneho, regionálneho a globálneho pôvodu. V sledovaní funkcií prvých dvoch vystupuje predovšetkým propagácia vína a vinohradníctva a snaha miest prezentovať sa. Odráža sa v nich aj ich dlhodobé súperenie o vplyv v regióne, pričom meradlom je návštevnícky úspech, veľkoleposť programu, priestor ponúknutý družobným mestám, mestským korporáciám a úspešným firmám, ale aj zastúpenie okolitých dedín v sprievode, ktoré poukazuje na hodnotu pozície miest ako centier v povedomí obyvateľstva ich zázemia. Globálne javy – veľké propagačné aktivity cudzích firiem, koncerty rockových a popových skupín, nárast konzumnosti a bohatá sponzorská aktivita – sú zložkami, ktoré do štruktúry vinobrania pribudli v posledných rokoch. Dokladom prelínania sa lokálneho a globálneho bolo v roku 2007 využitie blížiaceho sa pezinského vinobrania na reklamnú kampaň v jednom z miestnych hypermarketov patriacich do nadnárodného obchodného reťazca. Zníženie cien salámy, syrov či piva v rámci akcie *Vinobranie začína v Hypernove* signalizuje fakt všeobecnej

počas troch dní Vinobrania pri návšteve 150-170 tisíc ľudí „zostane“ približne 30-50 miliónov korún“ (Pezinok – kultúrne centrum... 2006).

²⁹ V dňoch 28.-30.9.2007 samospráva Modry využila rámec podujatia *Burčiak v keramike* na oslavy 400. výročia udelenia privilégii slobodného kráľovského mesta. V týždni 24.-30. septembra totiž vrcholili celoročné oslavy. Ich hlavný program bol naplánovaný na piatok a sobotné predpoludnie, zvyšok soboty a nedele mal podľa plánu „...patriť jubilejnému vinobranu – Burčiak v keramike. Som presvedčený a želim si, aby tieto podujatia potešili nielen všetkých Modranov, ale rovnako aj všetkých návštevníkov a hostí“ (Majtán 2007: 9). Podujatiu, nad ktorým prevzal záštitu Prezident SR a osobne ho aj navštívil, dominovalo vystavenie listiny s privilégiami v mestskom múzeu, sprievod mestom v historických kostýmoch (družina a dvor cisára Rudolfa II., osoba cisára, turecké a cisárske vojsko) a na tribúne v centre námestia dramatizovaná javisková rekonštrukcia priebehu udalosti z roku 1607.

známosti a rozšírenosti spoločenského aspektu tejto slávnosti v meste a na jeho okolí. Ak teda zákazníci chceli aj tento rok privítať a pohostiť svojich priateľov a príbuzných počas dní vinobrania aj u seba doma, manažment hypermarketu – znalý miestnych pomerov – im zľavy ponúkol práve pri tejto príležitosti.

Pútač expozície Národného salónu vín.

Umiestnenie pútača na ohrade nádvorja Pezinského zámku upozorňuje turistov na lokalizáciu expozície v jeho priestoroch. Foto: K. Popelková; Pezinok, Trnavská ulica, 16. 9. 2007.

Vinohradníctvo v mestách a otázky regionálneho rozvoja

Rola, ktorú sledovaná vinohradnícka črta miest zohráva vo vzťahu k dynamike miestneho a regionálneho rozvoja v období post-socialistickej transformácie, sa vo svetle empirických zistení ukazuje ako významná. Dôsledky dlhotrvajúcej prítomnosti tohto hospodárskeho odvetvia v skúmaných mestách, jeho rozličné prepojenia na

---

oblasť lokálnych sociálnych vzťahov a podôb každodennosti, sa prejavili skoro po roku 1989 predovšetkým v úsilí pôvodných vlastníkov reštituovať združstevnenú pôdu a obnoviť súkromné vinohradníctvo a vinárske podnikanie. Špecifiká tejto oblasti poľnohospodárskej výroby, ktorej produktivnosť je primárne podmienená stabilnými a transparentnými vlastníckymi a užívateľskými vzťahmi k pôde, nenašli však v období ponovembrovej legislatívnej neistoty, reštitučných procesov a privatizácií štátnych a družstevných vinohradníckych a vinárskych podnikov pevné zázemie. Napriek tomu, že príťažlivosť obnovy ekonomických potenciálov privátneho vinohradníctva bola v mestách pociťovaná a deklarovaná, po jeho počiatočnom živelnom rozmachu začiatkom 90. rokov došlo k následnému úpadku. Miestni aktéri to argumentujú nielen zmenou ekonomických a politických podmienok, nepripravenosťou nových vlastníkov viníc (chýbala mechanizácia, pracovné sily, kapitál, bola prerušená rodinná kontinuita vo vinohradníctve atď.), ale tiež nevýrazným záujmom štátu o riešenie transformácie družstevného vinohradníctva ako problému vyžadujúceho osobitný prístup a jasne prejavenu aspoň dočasnú štátnu záštitu a podporu (Popelková 2006b). Čas vyžadovali nielen identifikácia pôdy viníc v katastroch a nadobudnutie možnosti vlastníkov právoplatne s ňou nakladať (predať ju, prenajať, podnikáť na nej), ale aj zodpovedné rozhodnutie sa potenciálnych záujemcov o samostatné roľnícke hospodárenie či podnikanie vo vinohradníctve, resp. vinárstve v nevyjasnených legislatívnych a trhových podmienkach. V prvej fáze postsocialistickej transformácie teda možno špecifiká malokarpatského vinohradníctva vnímať vo vzťahu k perspektívam regiónu do istej miery ako rozvojové bariéry.

Výskum ukázal, že stabilizáciu právnych rámcov (zmena zákonodarstva a ekonomických pravidiel bola niekoľkonásobná nielen v dôsledku ponovembrovej liberalizácie, ale tiež rozpadu česko-slovenského štátu v roku 1993 a po uplynutí desiatich rokov aj potreby prispôbiť ich podmienkam vyplývajúcich z integračných procesov sprevádzajúcich vstup krajiny (2004) do Európskej únie) a definitívne sprehľadnenie novej vlastníckej a užívateľskej štruktúry začali v polovici 90. rokov predbiehať prejavy síce pomalého ale zreteľného rozvoja (Popelková 2005a). Čiastočne schematicky možno po-

---

vedať, že sa obnovila funkčnosť historicky ukotvených mechanizmov prepájajúcich v týchto urbánnych sídlach priority a potreby vinohradníctva so záujmami samotného mesta, ako aj viacerých ďalších prvkov jeho sociálnej štruktúry. Obchodné záujmy nových vinohradníckych a vinárskych podnikateľov začali v procese ich postupnej ekonomickej stabilizácie výraznejšie korešpondovať s rozvojovými snahami miestnych samospráv. Lokálna vinohradnícka tradícia a jej spoločensko-kultúrne aspekty sa ako potenciálna báza rozvoja turistiky v regióne dostali do širšej sféry záujmu a stali predmetom aktivít nadlokálnej štátnej inštitúcie – regionálneho osvetového strediska. Ako vhodná a všeobecne prijateľná rovina nadlokálnej spolupráce sa propagácia regiónu predovšetkým (avšak nielen) cez vinohradníctvo, začala vnímať aj v okolitých dedinách. Úloha inštitucionalizácie pozícií aktérov tohto rozvoja (nielen koordináčna činnosť regionálneho osvetového strediska, ale predovšetkým vznik a zahájenie – o. i. aj propagačnej – činnosti lokálnych vinohradníckych spolkov/združení, regionálneho združenia miest a obcí a občianskeho *Združenia Malokarpatská vínná cesta*) vyplýva z analýzy odštartovania a priebehu tohto rozvojového trendu ako zásadná. Súčasne sa však na jednotlivých spomenutých úrovniach ako kľúčová prejavila úloha významných individualít, osobností s vysokým spoločenským kreditom a manažerskými skúsenosťami, ktoré vzájomné plynulé komunikovanie a nadväzovanie osožných partnerstiev medzi podnikateľmi, občianskymi združeniami, mestskými a obecnými samosprávami, kultúrными a osvetovými inštitúciami atď. aktívne podnecovali, umožňovali a zabezpečovali.

Podnety na riešenie potrieb rozvoja vinohradníckeho podnikania vychádzali tiež z kontaktov, ktoré nadväzovali miestni aktéri v zahraničí. Mám na mysli jednak odborné kontakty získané v prednovembrovom období súvisiace s prenikaním pestovateľských, spracovateľských či mechanizačných inovácií, kontakty nadviazané vďaka rozvoju vinohradníckeho a vinárskeho výskumu, organizovaniu výstav vín a pod. Na druhej strane ide o vzťahy zástupcov mestských samospráv nadviazané vďaka rozprúdeniu prihraničnej spolupráce po spadnutí železnej opony s rakúskymi vinármi a šírenie inšpirácií z rakúskych skúseností v agroturistike, ktoré zohrali dôležitú rolu ako rozvojový impulz. Vďaka zázemiu tvorenému vyššie

spomenutými inštitúciami na slovenskej strane sa tak mohli impulzy lepšie šíriť aj v rámci regiónu, nezostávali v indivi-duálnej rovine. Kanálom prenikania globálnych mechanizmov sa stal projekt budovania *Malokarpatskej vínnej cesty*. Takýto turistický projekt známy v častiach západnej Európy, kde sa dorába víno (predovšetkým v Taliansku, Rakúsku a Francúzsku), využil regionálne danosti malokarpatskej vinohradníckej oblasti. Návštevnícky príťažlivá forma jeho organizácie, otvorenosť a obsah ponuky pre návštevníkov sa aj v podmienkach ešte nedokončenej transformácie stali základom jeho úspechu. Súčasne sa podieľali aj na pragmatickom stmelovaní záujmov viacerých lokalít. Empirické poznatky dovoľujú preto inštitucionálne zaštitené propagačné a marketingové aktivity súvisiace s malokarpatským vinohradníctvom interpretovať v období od polovice 90. rokov 20. storočia ako regionálne homogenizačný faktor. V jeho pôsobení sa transparentne odhaľuje aj rola skúmaných miest Modra a Pezinok: voči okolitým dedinským sídlam predstavujú v tejto sfére prirodzené regionálne významné centrá.

Medzi potenciály, ktoré mestské vinohradníctvo organicky využilo pre svoj rozvoj, treba jednoznačne zaradiť aj fakt, že sa tu aj napriek hlbokaj a dlhotrvajúcej diskontinuite privátneho vlastníctva a podnikania neprerušil reťazec generačne odovzdávaných vedomostí a zručností o pestovaní hrozna a výrobe vína. Dialo sa tak počas socializmu na území celej tejto vinohradníckej oblasti vďaka záhradkárčeniu a obrábaniu družstevných vinohradov záhumienkovým spôsobom, na ktorom vo voľnom čase participovali celé rodiny. Počas víkendových aktivít a jesenných oberáčiek sa do kontaktov s vinohradníckou prácou u rodičov či starých rodičov dostávalo aj potomstvo medzičasom odsťahované predovšetkým do blízkej Bratislavy. Teoretické a praktické znalosti poskytovala bez prerušenia kontinuity stredná vinohradnícka škola sídliaca v Modre od 20. rokov 20. storočia. Jej absolventi mohli pokračovať vo vysokoškolskom vzdelávaní s orientáciou na poľnohospodárstvo, potravinárstvo, vinársku chémiu, vinohradnícku technológiu a pod. Pracovali ako odborníci v tunajších jednotných roľníckych družstvách, vinárskych závodoch, vo vinohradníckom a vinárskom výskume, šľachtiteľstve a pod. Viacerí z nich sa po novembri 1989 objavili vo sfére transfor-

mujúceho sa vinohradníctva medzi rozvojovými aktérmi a podnikateľmi.

Pezinské vinobranie 2005.

Pred jeho otvorením odovzdal primátor mesta Modra slávnostne v prítomnosti členov oboch zastupiteľstiev do rúk primátora Pezinka štafetu organizátorského mesta tohto podujatia. Foto: K. Popelková; Tribúna pred Pezinským zámkom, 16 .9. 2005.

Pretože sa skúmané mestá nachádzajú len niekoľko desiatok kilometrov od metropoly Bratislava, je možné pre obdobie postsocialistickej transformácie analyzovať jej pozíciu a funkciu vo vzťahu k skúmanej problematike. Hoci toto mesto bolo už na začiatku 20. storočia cieľom kyvadlovej pracovnej migrácie obyvateľov Modry a Pezinka, ktorým poskytovalo prácu predovšetkým v továrňach a v stavebníctve, jej príťažlivá sila sa v tomto zmysle zvýšila najmä v etape socialistickej industrializácie v 2. polovici 20. storočia. Navyše, mnohé bratislavské závody novým zamestnancom ponúkali aj byty a možnosť trvalého vysťahovania. Prílev obyvateľstva z vidiec-

---

kých miest navyše posilnila aj socializácia poľnohospodárstva. Jednak združstevnené vinohradníctvo zrušilo tradičný systém najmä sezónneho proletariátu na nárazové práce v súkromných viničiach, jednak sa, v zmysle už vyššie spomenutých motívov, mnohí miestni obyvatelia rozhodli zamestnať radšej inde a orientovať aj svoje potomstvo na iné pracovné oblasti. V období skúmanom ako etapa postocialistickej transformácie zostáva Bratislava pre obe mestá, v ktorých priemysel ani poľnohospodárstvo dnes nepredstavujú významný podiel lokálneho hospodárstva, zdrojom zamestnania pre viac ako polovicu ich aktívneho obyvateľstva. Navyše tam mnoho mladých ľudí dochádza na stredné a vysoké školy, je to dopravne dobre prístupné zdravotnícke centrum, centrum spoločenského života, kultúry a pod.

Vo vzťahu k transformujúcemu sa vinohradníctvu možno úlohu Bratislavy, čiastočne schematicky, analyzovať ako negatívnu i pozitívnu súčasne. Proces jej územného rozvoja, prebiehajúci aj „rozlievaním sa“ predmestí ďalej na bývalý vidiek, priniesol po roku 1989 aj nárast nekontrolovanej výstavby rodinných domov na niekdajších viničných úpätiach Malých Karpát. Skúmané mestá vo svojich územných plánoch túto skutočnosť reflektujú a aj vďaka diskusi rozprúdenej lokálnymi vinohradníckymi expertmi sa ju snažia obmedziť na únosnú mieru. Ako problém sa v mestách vnímajú nielen nedostatky v infraštruktúre územia a potenciálny pokles rozlohy vinohradníckej plochy v katastroch miest. Do argumentácie vstupujú tiež otázky krajiny tvorby a udržanie charakteru územia, ktorý je stavebným kameňom pre rozvoj a udržateľnosť regionálnych turistických zámerov. V inom svetle sa blízkosť metropoly ukazuje pri skúmaní rozvoja vínnej turistiky v oboch mestách a v širšom zmysle aj v celom regióne, ktorý sa vo sfére turizmu prezentuje ako malokarpatský. Tu má Bratislava ústrednú pozíciu ako potenciálny zdroj záujemcov o krátkodobý alebo jednodňový zážitkový turizmus, ktorého požiadavky má región aspirácie naplňovať. Kvalitná ponuka letnej i zimnej rekreácie (turistika v Malých Karpatoch, zimné športy na peziňských a modranských lyžiarskych svahoch, trasy pre horskú i cestnú cykloturistiku), množstva historických pamätihodností a spoločenských udalostí v mestách i dedinách regiónu, osobitá gastronómia, činnosť remeselníckych dielní, návšteva atrakcií vínnej

---

cesty a ponuka na zorganizovanie ochutnávok kvalitných vín tunajších producentov, to všetko sú prvky, ktoré môžu byť pre obyvateľov i krátkodobých zahraničných návštevníkov Bratislavy prítiažlivé. V tomto má jej blízkosť a dopravná dostupnosť podiel na aktuálnej miestnej rozvojovej dynamike.

V naznačených súvislostiach možno sledovať aj vzťah transformujúceho sa vinohradníctva v skúmaných mestách a ich samospráv resp. regionálnej inštitucionálnej bázy - vyššieho územného celku Bratislavský kraj a Združenia miest a obcí malokarpatského regiónu. Empirický materiál ukazuje, že vinohradníctvo svoje historicky dané ekonomické i sociálne väzby na každodennosť miest využíva aj v súčasnosti. Výrazne ovplyvňuje podobu verejných priestorov miest, vyvoláva potrebu samospráv zaoberať sa jeho potrebami, presahmi svojich propagačných a spoločenských aktivít do oblasti sviatkovania miest ovplyvňuje podoby jeho obrazu aj smerom navonok. Pretože sa v období po roku 1989 stalo jedným z hybných momentov rozprúdenia regionálnej spolupráce, možno ho vnímať ako spoločné pole záujmov miest i regionálnych inštitúcií a ich kooperácie. V diskurze však zostáva nielen slávna vinohradnícka minulosť niekdajších slobodných kráľovských miest, ale aj problémy a úspechy, ktoré sú vďaka tejto črte spojené s vnímaním ich perspektív. Každé z miest, napriek spoločným záujmom, ktoré pragmaticky presadzujú regionálne inštitúcie, má vlastné predstavy o svojom smerovaní (Pauliniová 2006). Súvisia nielen s ich súčasným odlišným hierarchickým postavením v rámci regiónu a pestrosťou ich hospodárskej štruktúry, ale aj s ich autostereotypom. V ňom aj vinohradníctvo hrá rozdielnu úlohu. V Modre sa považuje za výrazný historický znak mesta, ktorého udržanie má byť zdrojom hrdosti jeho obyvateľov a smerom do budúcnosti predmetom ochrany. Rozvoj podnikania v ňom sa vníma ako ohrozovaný konkurenciou v rámci regiónu i v širšom európskom kontexte, preto sa treba na jeho podporu výraznejšie zamerať. Pezinok, ktorý sa usiluje prehlbovať svoje črty dynamicky sa rozvíjajúceho okresného sídla, sa k vinohradníckym a vinárskym podnikateľom stavia skôr pragmaticky ako k poskytovateľom pracovných príležitostí a producentom kvalitného vína, ktoré môže sem prilákať viac návštevníkov. Preto vytvára spoločenský priestor na ich uplatnenie a aktívne pracuje na

---

fungovaní vzájomne osožných partnerstiev v prospech rozvoja. Aj vzhľadom na takéto pozadie dynamiky vývoja vinohradníckej črty miest sa otázka pripravenosti na nadregionálnu spoluprácu nedá podľa súčasného stavu poznania zodpovedať jednoznačne. Mechanizmy zotrvačnosti vnímania problémov zdedených z obdobia socializmu a razantný nástup prezentovania otvorenosti, pripravenosti na zmeny a konkurenciu pôsobia nateraz, podľa môjho skúmania ich rozličných stránok na mikroúrovni, protichodne. Pretože sa však situácia vo sfére vinohradníctva mení doslova pred očami výskumníka, jeho vedeckú interpretáciu netreba považovať za uzavretú.

*Obytný dom s predajňou vína.
Rodinný dom významného limbašského vinohradníka v centre obce ako príklad prepojenia privátnej a podnikateľskej sféry. Foto: Z. Beňušková; november 2007.*

Mestá a dediny pod Malými Karpatmi. Etnologické štúdie

Editori: Oľga Danglová, Juraj Zajonc

Prvé vydanie. Vydal Ústav etnológie SAV, Bratislava 2007

Jazyková redakcia: PhDr. Zora Vanovičová

Technická a grafická redakcia: PhDr. Ingrid Kostovská

Grafická úprava obálky : Oľga Danglová, CSc.

Mgr. Dušan Ratica, CSc.

Počet strán: 240

Náklad: 200 ks

Tlač: Zing Print

ISBN: 978-80-88997-39-9